

AKCENT KAO DOKAZ U PREDMETU ΔΙΑΔΩΡΑ = JADERA

MIROSLAV KRAVAR
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 807.1-6:807.5-6
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1996-10-09
Received

Dva se drugdje raspravljena glasovno-pravopisna pitanja u predmetu grafije ΔΙΆΔΩΡΑ cara Konstantina VII Porfirogeneta (prvo, unutrašnje ω kao omaškom nagnuto ε i, drugo početno δΙ kao digram za oznaku sr.-lat. *Iadera* kao *Jadera*) dopunjuju ovdje trećim, tj. dokazom akcenta, koji govori u istom smislu. Biz.-grač. (ῆ) ΙΆΔΕΡΑ kao lažna proparoksitona nosi negrčki akcent, koji je nastao očevidno pod utjecajem latinskoga uzora *Iadera*. Što se tiče careve grafije (τᾶ) ΔΙΆΔΩΡΑ (za /τᾶ/ *ΔΙΆΔΕΡΑ), koliko god bila pravopisno neobična, ona je promjenom roda i broja uvjetovana prozodijski i kao takva izbjegava akcenatski-kvantitativno nepodudarnu paroksitonu (ῆ) ΔΙΆΔΕΡΑ i zadržava akcenatski-kvantitativno podudarnu proparaksitonu (τᾶ) ΔΙΆΔΕΡΑ / (τᾶ) ΔΙΆΔΩΡΑ, potpuno u skladu s lat. *Iadera/Jadera*.

Drugim riječima, sklad je između grčkoga i latinskoga akcenta dotičnoga imena postignut promjenom njegova gramatičkoga statusa.

Pišući u svoje vrijeme u zadarskom zborniku V. Maštrovića o grafiji ΔΙΆΔΩΡΑ kao imenu Zadra u djelu bizantskoga cara Konstantina VII Porfirogeneta *De administrando Imperio* raspravio sam dva glasovno-pravopisna pitanja došavši do zaključka kako ta grafija nije ništa drugo

nego rezultat piščeve težnje za što vjernijim otiskom srednjolatinškoga imena *Iadera* u zvučanju *Jadera*, ali sačuvan u ponešto posebnu a djelomično i pogrešnu pravopisnom ruhu.¹ Tu se dokazuje: prvo, da je ono ω u unutrašnjem slogu u stvari omaškom nagnuto ε na što je još prije dvadesetak godina bilo i upućeno, i, drugo, da je ono početno δι upravo digram za oznaku srednjolatinškoga /j/ i srodnih od njega izvedenih glasova, što ovdje nije osamljen slučaj; time bi pisac - bio to sam car, ili njegov izvjestitelj ili netko od kasnijih prepisivača - bio pokušao reproducirati izvorni srednjolatinški izgovor *Iadera* kao *Jadera*, tj. s konsonantskim /i/ nasuprot grčkome 'Ιάδερα s vokalskim /i/, pri čemu bi se ujedno i grčki četverosložni oblik zamijenio trosložnim, kakav je latinski, dok bi *za* bila obična pisarska pogreška. Grafija bi Διάδερα bila način da se i u grčkom zvučanju dobije izrazito zapadnjački izgovor *Jadera*, tuđ inače grčkom jeziku i dan-danas, bar u katharevusi.

U navedenom sam prilogu, pisanu po narudžbi i na ograničen rok, zaobišao treće pitanje u našem predmetu, tj. dokaz akcenta grafije Διάδερα, koji svjedoči u istom smislu. Ovdje bi, dakle, ova prozodijska dopuna bila to potrebnija što je stvar već tada ležala na dlanu, pogotovo tamo gdje se govori o sličnim grčkim imenima mjesta u obliku *pluralia* srednjega roda, kao što su: (τα̂) Ἀβέρρα (τα̂) Κύθηρα, (τα̂) Στάγυρα i dr., a pogotovo takva koja mogu biti i *singularija* ženskoga roda i *pluralia* srednjega, kao na primjer (ῆ) Μεγάρρα pored (τα̂) Μέγαρα.²

Stvar je u sljedećem:

Već se i šire poznati bizansko-grčki naziv (ῆ) Ἰάδερα u pogledu akcenta podudara sa srednjolatinškim *Iadera/Jadera*, ali, ako se bolje pogleda, vidi se da je akcent toga oblika sa stanovišta grčkoga prozodijskoga sustava u biti nedosljedan. Jer, kao što je poznato, krajnje α iza ρ tzv. α *purum*, vrijedi u svim imenskim vrstama riječi kao dugo, osim u točno određenim iznimkama, napose uz diftong u prethodnom slogu, pa bi riječ koja se ovdje javlja kao proparoksitona morala biti paroksitona i glasiti, dakle, u jednini ženskoga roda (ῆ) Ἰάδέρα a tek u množini srednjega, ako je bilo, dakako, (τα̂) Ἰάδερα, baš kao što smo vidjeli kod gore navedenih imena mjesta, među kojima i u tipičnom primjeru (ιῆ) Μεγάρρα pored (τα̂) Μέγαρα.

¹ M. K r a v a r, "Oko grafije Διάδερα za sr.-lat. *Jadera*", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 37 (1995), str. 1 i d.

² *Nav. dj.*, str. 6.

Kad bi oblik (ῆ) 'Ιάδερα kakav se uz neke druge u pisaca i nalazi,³ bio izvorno, više ili manje staro grčko ime, onda bi i glasio Ιάδέρα a tek u množini, kakav ne dolazi 'Ιάδερα.⁴ Očigledno je, dakle, da je sa svojim negrčkim akcentom kao lažna proparoksitona nastao i sve vrijeme stajao pod prozodijskim utjecajem svoga latinskoga uzora. Time se za volju latinskom mjestu akcenta žrtvovalo grčko pravilo akcenatskoga sustava ili, u danom slučaju, bar njegova pravopisa.⁵

Taj se sukob između latinskoga mjesta akcenta i grčkoga prozodijskog sustava mogao u danom slučaju izbjeći na dva načina: ili zahvatom u glasovnu strukturu imena 'Ιάδερα ili promjenom njegova gramatičkoga statusa; prvo imamo, na primjer, u slučaju također potvrđene grafije 'Ιάδατρα prema Χιμιατρα i sl., gdje je u predzadnji slog ubačen prividni diftong, upravo digram (biz.-grč. αι = ε), a drugo upravo u slučaju careve grafije Διάδωρα ili *Διάδερα - ako ćemo mu oprostiti ω za ε -, gdje je prebačaj iz ženskoga roda jednine u srednji množine također uvjetovan očevidno prozodijskim obzirima, tj. da bi se izbjegla akcenatski-kvantitativno nepodudarna paroksitona (ῆ) Διάδέρα i dobila akcenatski-kvantitativno podudarna proparoksitona (τᾶ) Διάδερα / Διάδωρα u potpunom skladu s latinskim *Iadera* kao *Jadera*. Na taj način u Porfirogenetovoj grafiji Διάδωρα za Διάδερα akcent služi kao dodatni dokaz piščeve težnje za što vjernijom prilagodbom grčkoga imena njegovu latinskom uzoru makar i na račun kategorija roda i broja.

Uostalom usporedba između općenito biz.-grč. 'Ιάδερα i posebno careva Διάδωρα za Διάδερα, koja nam se ovdje s prozodijskoga stanovišta nametala sama po sebi, pokazuje još nešto: da je ono prvo kakva-takva transliteracija prema pisanom lat. *Iadera*, a ovo drugo vrlo dobra transkripcija prema govornom lat. *Jadera*.

³ Usp. P a u l y - W i s s o w a, *RE*, IX, 1, str. 555b i d., s. v. *Iader*, i A. M a y e r, *Die Sprache der alten Illyrier I*, Wien 1957, str. 159.

⁴ Stari su se akcenatsko-kvantitativni odnosi u bizantsko-grčkome, koliko god govorno već poremećeni, ipak čuvali pravopisno na razini pismene tradicije, tako i u novogrčkome, osobito u katharevusi.

⁵ Neskład u akcentu između lat. *Jadera* i grčki pravilnoga Ιάδέρα bio bi suvremenicima "parao uho" slično kao što to čini nama danas krivo naglašavanje stranih imena u javnim medijima, npr. tal. *Monaco*, mj. *Monaco*, njem. *Beethoven* mj. *Beethoven*, mađ. *Ciráki* mj. *Ciráki*, rus. *Simonov* mj. *Simonov*, mk. *Gligorov* mj. *Gligorov* i sl., pa čak i lat. *Jadera* mj. *Jadera*.

*Miroslav Kravar: ACCENT AS AN ARGUMENT IN THE
MATTER OF ΔΙΔΩΡΑ = DIADORA*

S u m m a r y

Two phonetic and orthographic questions discussed elsewhere in the matter of the writing Διᾶδωρα in Constantine Porphyrogenetos as a copy of Mid. Lat. *Iadera* as *Jadera* are completed there by a third one, i.e. by the argument of accent which speaks in the same sense. Biz. Gr. (ῆ) ἰᾶδέρα instead of (ῆ) ἰᾶδέρα, as asfalse pro paroxytone bears a non-Greek accent standing under the influence of Lat. *Iadera*. As to Emperor's writing (τᾶ) Διᾶδωρα for (τᾶ *Διᾶδέρα), how much orthographically unusual it may be, it has been in its change of gender and number determined prosodically; as such it avoids the accentually and quantitatively non-corresponding paroxytone (ῆ) ἰᾶδέρα and retains the accentually and quantitatively corresponding proparoxytone (τᾶ) Διᾶδωρα for (τᾶ) Διᾶδέρα, quite according to Lat. *Iadera/Jadera*.

In other words, the accord between the Greek and Latin accent of the given name has been reached by the change of its grammatical status.